

Türkiye'ye Paralı Eğitim

CÜNEYT ÜLSEVER*

Türkiye Cumhuriyeti 1983-84'te, belki de anlamını sonradan keşfettiği, **stratejik** bir kararın uygulama sürecine girdi. Bu stratejik karar kabaca **kendi içine** kapanık bir toplum olmaktan vazgeçmek, **dünyaya** açık bir toplum haline gelmekti. Arada inkıtalar yaşansa da dünya ile entegrasyonun kimyasal bileşimi artık geri dönülemez bir hale gelmiştir. Bu durum önümüzdeki yirmi yıl için her türlü hükümet alternatifinde geçerlidir. Hükümetler bu süreci ancak hızlandırma veya yavaşlatma şansına sahiptirler.

Ancak, dünyaya açılma, Batı normlarını yakalama gibi adlarla isimlendirdiğimiz bu girişimde aldığımız tedbirler, almamız gereken tedbirlerin çok gerisindedir. Rahmetli Özal ile başladığımız bu yolculukta genelde üzerine eğilinen alan **ekonomi** olmuştur. O alanda dahi büyük eksikliklerimiz olmasına rağmen, 1983'ten beri dünya standartlarının **sosyal ve politik** parametrelerine hemen hiç dokunulmamıştır. İşte **demokratikleşme**, işte **insan hakları**, işte **sosyal güvenlik**, işte **sağlık** ve nihayet işte **eğitim**.

Dünya ile barışmak, dünya ile rekabet edebilmek ve çağdaş yaşamı kucaklayabilmek için esas ve kalıcı olanın **insan** olduğunu anla-

mak için epey zaman kaybettik. Çağın bilgi ve donanımına sahip, kendinin ve başkalarının hakkının bilincinde bireyler yaratmadan dünya ile entegre olmanın mümkün olmadığını yeni yeni kavırıyoruz. Şimdi dönüp bakıyoruz ki, **kalıcı çağdaşlığı** bu **eğitim sistemi** ile elde etmemiz mümkün değil.

Önümüzde, eleman ihtiyaçlarının tespitinden müfredat programlarına; adem-i merkezîyetçiliğe geçişten, Eğitim Bakanlığının reorganizasyonuna; öğretmenlik mesleğinin yeniden tarifinden, özlük haklarına uzanan muazzam detayda bir ev ödevi var.

Kabaca **14 milyon** öğrenciye hizmet veren, bu hizmetlerini **75.200** okul ünitesinde gerçekleştiren ve bunun için **518.450** öğretmenlik istihdam eden dev bir **şirketin** hem **organizasyonunu** hem de **üretim kalitesini** düzeltmek için bir mücadele çağrısında bulunuyoruz. Ve biliyoruz ki muassır medeniyetler seviyesini yakalayabilmek için **elzem** koşul bu mücadeleden başarı ile çıkmaktır.

Değiştirmek istediğimiz bu sistem aynı zamanda yaşıyor, üretiyor ve büyüyor.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana; eğitimin her kademesindeki okul sayısı 5.142'den 75.200'e, öğrenci sayısı 364.428'den 14.253.000'e, öğretmen sayısı da 14.753'den 518.450'ye ulaşmış. Sadece 1993-94 eğitim yılında 272.760 öğrencilik yeni ka-

*Dr. Cüneyt Ülsever, Yazar -İnsan Kaynakları Uzmanı.

pasite yaratılmıştı. Ancak tüm bu çabalara rağmen bazı sayısal göstergelere baktığımız zaman epey gerilerde olduğumuzun da farkındayız.

ABD, Avrupa ve Japonya'da ortalama **okullaşma** oranları ortaokulda %97 iken bizde %68.7; lisede %90 iken bizde %47.7 yükseköğretimde %49 iken bizde %12.2. Yükseköğretimde rakamlara açık öğretimi de katınca bu oran %26.1'e çıkıyor. **Basitçesi, Batıda yükseköğretim çağında her iki kişiden birisi yüksek eğitim alırken bu oran bizde her 10 kişide 1 kişiye düşüyor.** Açık öğretim ise bu rakamı 2.5 kişiye çıkarıyor. Bu adı geçen ülkelerde lisede derslik başına ortalama öğrenci sayısı 31 iken bu rakam bizde 52. Okur -yazar olmayanların nüfusa oranı A.B.D'de %0.5 Rusyaya'da %2, Yunanistan'da %6.8 iken bizde %20.8. İsrail'in %3.10 ile başı çektiği Araştırma-Geliştirme Harcamalarının GSMH'ya oranı ise Japonya'da %2.98, ABD'de %78, Fransa'da da %2.40, Hollanda'da %1.53; bizde bu oran sadece %0.33.

Bu sayısal karşılaştırmalar özendiğimiz, entegre olmak istediğimiz küresel yaşama, onun esas ve asli unsuru olan insan açısından ne kadar uzak olduğumuzu gösteriyor.

Evet, eğitim sistemini ters yüz etmenin zamanı gelmiş, geçiyor bile. Ancak, yapacak o kadar çok iş var ki, insan nereden başlayacağını şaşırıyor. Bu yük de insanı bıktırıp, "bırak böyle kalsın" psikolojisine itebiliyor.

Bu makalenin amacı, tam tersine, başlangıç noktasının tespitini yapmak. Bu tespit; eğitimin her kademesinde paralı olması, ve hızla eğitimde özelleştirmeye geçiştir.

Neden Paralı Eğitim ?

Paralı eğitim önerisinin dayandığı iki neden var. Birincisi basit. Eğitimde kaynak kıtlığı var. Eğitimde mücadeleye girebilmek için ülkede eğitime ayırdığımız kaynakları arttırmamız gerekiyor. Devlet, 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesini beş yıl öncesine

göre (1990) tam 16 misli büyüttüğü halde, 1995'de öğrenci başına sadece 10 milyon TL harcayabiliyor. Özel okullarda bu rakamın 60-70 Milyon TL olduğunu hatırlayınız. Devlet bu para ile öğretmenine, memuruna maaş verecek, okullarına araç-gereç sağlayacak, okullarını ısıtacak, aydınlatacak, temizleyecek ve yatırım yapacak. Üstelikdevletin o kadar çok alanda paraya ihtiyacı var ki, MEB Bütçesinin GSMH içindeki payı 1992'de %3.8, 1993'de %4.12, 1994'de %3.23 iken bu oran 1995'de 135 Trilyon gibi bir rakamla %3.12'ye düşüyor.

Paralı eğitimin ikinci nedeni ise felsefi. Toplumda fırsat eşitliği sağlayabilmek için eğitimin bedava olmasını Anayasamıza dahi yazmışız. Ancak bu ülkede ilkokula başlayan her 100 kişiden ancak kabaca 20'si üniversiteye ulaşabiliyor. Yine kabaca 6-7 kişi Meslek Liselerini bitiriyor. Yani **şu andaki bedava ve eşitlikçi (!) sistemde her 100 kişiden 75 kişi eğitimin çarkları içinde hiçbir meslek edinmeden başkalarının ödediği bir yatırımı kendi insan sermayelerine katıyorlar, ve hayat boyu bu meslekle geçiniyorlar. Biz de buna anayasal eşitlik diyoruz.**

Bu durumda; hem kaynak darboğazını aşabilmek için, hem de eğitim vasıtası ile kendi insan sermayelerini çoğaltanların bizzat bu yatırımı ödemeleri prensibini getirerek paralı eğitim öneriyoruz.

Bir İtiraz:

Paralı eğitime itiraz, ödeme gücü çekenlerin temel bir insan hakkı olan eğitimden mahrum kalmalarıdır: O halde önereceğimiz model bu uyarıyı da gözönüne almak zorundadır.

Ancak unutulmamalıdır ki, 1994-95 yılında özel okullarda 166.048 öğrenci okurken özel kurs ve dersanelere 534.377 kişi devam etmektedir. Bu rakama özel hocalardan ders alanlar ise dahil değildir. Buna göre özel okullara gidenlerin hepsinin özel dersanelere de gittiğini varsaysak dahi, 368.329 öğrencinin MEB'in bedava eğitiminden faydalandığı

halde özel dersanelere yılda asgari 15-20 Milyon TL ödediği ortaya çıkar.

Paralı eğitimde amaç, ödeyebilenlerden gücü oranında ücret almak, böylece devletin ihtiyaç sahibine daha fazla kaynak ayırabilmesini temin etmektir.

Bir Model:

Aşağıda, paralı eğitimin nasıl olması gerektiği hususunda bir model önerilmektedir. Unutmayalım, bu sadece bir modeldir, başka modeller de üretilebilir ve mutlaka bu model revizyon gerektirecektir.

Bu modele göre;

1- Tüm okullar kendi içlerinde bir kâr-zarar merkezi haline geleceklerdir.

2- MEB'in tüm okullarla ilişkisi:

a) Her yıl seviyesine ve özelliğine göre asgari okul ücretlerini belirlemek.

b) Her yıl kıdemine ve belirlenen diğer kriterlere göre asgari öğretmen ve yönetici maaşlarını belirlemek.

c) Öğretmenlik kriterlerini, derecesini belirlemek öğretmenlik sertifikası vermek.

d) Müfredat kriterlerini belirlemek, yenilemek ve düzeltmek.

e) Yeni okul ihtiyaçlarını belirlemek, yeni okullar açmak, bu okullara yönetici tayin etmek, yöneticilerin özlük haklarını takip etmek.

f) İhtiyaç sahiplerinin okul ücretlerinin tamamını veya kısıtlı evmiesini belirlenen asgari ücretten ödemek.

g) Okulların öğrenci kabul etmede uymak zorunda oldukları coğrafi alanları belirlemek.

h) AR-GE çalışmaları yapmak.

j) Tüm okulları müfredat, kriterler, finans ve performans açısından denetlemek, okulları uyarmak ve kamuoyunu aydınlatmak.

3- Okullar, öğrencilerinden aldıkları ücretlerle tüm masraflarını karşılayacaklardır. Ancak ücretlerin belirli bir oranı MEB'e yollanacaktır. Aynı zamanda okullar yatırım için MEB fonlarına başvurabileceklerdir.

4- Okullar MEB'in belirlediği kriterlerle

öğretmen olan kişiler arasından istediklerini, istedikleri ücret üzerinden istihdam edip, ücretlerini ödeyeceklerdir. Ancak, belirlenen ücretler hiçbir zaman MEB'in belirlediği asgari ücretten düşük olmayacaktır.

5- Okullarda okul yönetiminin, öğretmenlerin ve velilerin eşit temsil edildiği bir komisyon -tercihan seçilmiş bir komisyon- teşkil edilecektir.

Bu komisyon;

a) MEB'in ilân ettiği asgari okul ücretin altına inmemek kaydıyla yıllık okul ücretini belirleyecek.

b) MEB'in ilân ettiği asgari öğretmen maaşının altına inmemek kaydıyla öğretmen maaşlarını belirleyecek.

c) Öğretmenlerin istihdamının devamına, sona erdirilmesine ve ihtiyaca göre yeni öğretmen istihdamına karar verecek.

d) Kimden ne kadar okul ücreti alınacağını burs taleplerine göre belirleyecek.

Ancak;

(i) Öğrencinin okula kaydında esas, akademik kriterler ve MEB'in belirlediği coğrafi alanlar olacak. Mamafih, öğrenciler arzu ederlerse ait olmadıkları coğrafi alandaki okullara başvurabilecekler. Bu durumda komisyon öğrenciyi kabul edip etmemekte serbest olacak.

(ii) İşsiz ebeveynlerin öğrencilerinden hiçbir okul ücreti alınmayacak.

(iii) Çalışan herkesten muhakkak bir ücret alınacak.

(iv) Memur çocuklarının okul ücretleri katsayıya göre MEB tarafından belirlenecek.

(v) Diğer öğrenciler için, ebeveynlerin belgeli gelir seviyesine göre ücret belirlenecek.

(vi) Komisyon belgeli gelir beyanı ile yetinmeyebilir; istediği gibi çevre yaşam standardı, mülkiyet v.b. konularda araştırma yapabilir.

6- Okul ücretlerinden K.D.V. alınmayacak.

7- Tüm okul giderleri vergiden düşülecek.

Bu modelin işletilmesi halinde eğitim-

de gerekli reformların yapılması için daha fazla kaynak elde edilecek, Genel Bütçe üzerindeki baskı hafifleyecek ve gerçek ihtiyaç sahipleri için daha fazla olanak doğacaktır. 1995 rakamları ile bakarsak, Milli Eğitimin şu andaki kalite seviyesinde eğitim hizmeti verilebilmesi ve yatırımlarını yapabilmesi için ortalama yıllık okul ücretinin kabaca 10 Milyon TL olması gerekmektedir. Doğal olarak bu ortalama rakam eğitimin seviyesine ve türüne göre değişecektir.

Ancak paralı eğitim, Eğitimin Bütçe üzerindeki yükünü sıfırlamayı değil, hafifletmeyi amaçladığı için, özde öğrencilerden alınacak her kuruluş eğitime ilave bir kaynak olarak görülmelidir.

İdari Reform:

Böyle bir modelin başarılı olarak yürütülebilmesi için elzem bir konu da Milli Eğitim Sisteminin merkezi bir yapıdan kurtarılarak, adem-i merkezi bir yapıya oturtulmasıdır.

Daha evvel belirtildiği gibi, 14 milyon kişiye hizmet veren, 75.200 okul ünitesinde üretim yapan ve 518.450 kişi istihdam eden bir kuruluş dünyanın tüm normlarına göre devasa bir şirkettir. Böyle bir şirketin bir merkezden yönetilmesi hiçbir yerde mümkün değildir ve zaten dünyanın hiçbir yerinden bir merkezden yönetilen böyle bir şirket yoktur.

Burada bu konu ile ilgili uyarımız, konuyu esas sahiplerine emanet ederek, paralı eğitimin başarısı için elzem gördüğümüz eğitimde merkezi yapının terk edilmesi gerekliliğine parmak basmaktır.

Çağdaş dünyanın kalıcı bir parçası olmanın en önemli yolu eğitimidir. Eğitimin dünya koşullarında insan yetiştirebilmesi için önündeki en önemli engel kaynak sorunudur. Kaynak sorununun çözülmesi için de herkesin gücü oranında taşın altına elini koyması gereklidir. Bunun da yolu paralı eğitimidir.

Eğitimde Özelleştirme :

Nihayet, KİT'lerini özelleştirebilmek

için on yıl konuştuğuktan sonra kanununu çıkaran Türkiye, şimdi de özelleştirmenin uygulama sancılarını yaşamaktadır.

Daha bu konuda bir arpa boyu yol katılmemişken, sosyal ekonomi diye adlandırabileceğimiz sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim alanlarında da özelleştirme teklif etmemiz bazılarında acelecilik ve hatta lüzumsuz bir telaş gibi gelebilir. Ancak, bir konuda geç kalmış olmak diğer konularda geç kalmaya engel değildir. Türkiye gibi ülkeler aynı anda birçok konuda geç kalmayı kolaylıkla becerirler.

Bazıları ise sosyal ekonomi diye üst başlıkta topladığımız bu alanları, adındaki de "sosyal" kelimesine bakarak bu alanda özelleştirmeyi öcü görebilirler. Onlara göre bir olgunun kamusal sorumluluk taşıyabilmesi için mutlaka kamu tarafından icra edilmesi gerekmektedir. Üstelik, onlara göre yine böyle bir hizmet ancak bedava ise adildir. Ancak o zaman herkes eşitçe bu hizmetten yararlanabilir.

Neden Özelleştirme:

Sosyal güvenlik, sağlık ve eğitimin ekonomik analiz alanına girebilmesinin temel nedeni bu konularda da arz ve talebin, dolayısı ile fiyatın oluşmasıdır. Zira burada da talep, arzın üzerindedir, dolayısı ile kaynaklar kıttır. **Eğitim şayet bedava ise, bu sadece bir aldatmacadır. Fiyatı vardır, ancak gizlidir. Fiyatı olmayan, bedava gözükken bir meta veya hizmetin ise doğru tüketicisini veya ihtiyaç sahibini bulabileceği çok şüphelidir.**

Sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim alanlarında da tıpkı KİT'lerdeki amaçlarla özelleştirmeyi savunuyoruz. Bu hizmet alanlarında özelleştirme rekabeti, verimliliği ve etkinliği arttıracak, sonuçta da kalite yükselecektir.

Özelleştirmede eğitim olgusunu ele alırsak, şu gerçeklerle karşılaşacağız.

Türkiye'de okul öncesinden başlayarak lise sonuna kadar giden süreçte toplam öğrenci sayısı 12.121.042. Bunlardan ancak 166.048'i özel okullarda okuyor. Bir başka deyişle özel okullarda okuyanlar toplam öğ-

renci sayısının ancak %1.4'ü. Bu oran ilkokulda %0.7 iken, lisede %3.8'e çıkıyor. 69.058 okul içinde özel okul sayısı ise 1.153 (%1.6)

İşte Türkiye'de özel okul furyası diye kıyamet kopardığımız olayın boyutları bu kadar.

Buna mukabil, özel okul öğrencilerinin, **toplam** öğrencilere oranı %1.4 iken, özel okul öğretmenlerinin toplam öğretmenlere oranı %2.3. Özel okul öğrencilerinin toplam öğrencilere, özel okul öğretmenlerinin toplam öğretmenlere oranı sırasıyla ilkokulda %0.7'ye karşı %1.2, lisede %3.8'e karşı %10.0. Buna göre de, kalite farkını gözetmezsiniz ve köy okullarını da dahil ederek devlet okullarında beher öğretmene ortalama 27.5 öğrenci düşerken bu oran özel okullarda 16.23.

Bu arada hatırlatmakta fayda var: Türkiye'de halen 811 özel Türk okulu, 17 özel yabancı okul ve 41 özel azınlık okulu var.

Bir mukayese olarak oldukça merkezi bir temel eğitim yapısına sahip Japonya'da ilkokul öğrencilerinin %1'i özel okullarda okumasına karşın lise öğrencilerinin %28'i özel okullarda okumaktadır.

Ülkemizde özel öğretim kurumlarının eğitim sistemi içindeki payı %1.4 iken, bu pay yüksek öğretim kademesinde %1'in altındadır.

Buna mukabil özel kurumların ülke yüksek öğretim sistemi içindeki payı Japonya'da %81, Kore'de %74, Hindistan'da %60, A.B.D.'de %26, İsviçre'de ise %10'dur.

Sosyal ekonomilerin de birer ekonomik alan olduğunu, buralarda da pazar ekonomisi içinde fiyatlandırma oluştuğunu görmeliyiz. O halde bu alanlarda **önce** fiyatı oluşturmak, **sonra** bunu kimlerin ödeyip, kimlerin ödemeceğine karar vermek gerekiyor.

Eğitimde **çağdaş** dünyanın **kalıcı bireylerini** yaratabilmek için yapılması gereken o kadar çok şey var ki. Ancak, nereden başlanması gerektiği belli.

Kaynak sorununu çözmek ve **ihtiyaç sahibini** daha iyi koruyabilmek için **paralı eğitime, etkinliği ve verimliliği** arttırabilmek için **adem-i merkezi** bir yapıya, **rekabeti** ve kaliteyi yükseltmek için de **özelleştirmeye** ivedilikle geçmek zorundayız.■